Mevlevi Müziği ve Mevlevi Ayinleri

Refik Hakan Talu*

Mevlâna için Sema'nın yeri, vakti ve kuralı diye bir konu hiç olmamıştı. O vücudunun her hücresinin de hissettiği ve gönlünden hiç çıkarmadığı Allah aşkı ile coşup kendinden geçtiği bütün anlarda Sema'ya kalkmış, belki sağ eliyle harmaniyesinin sağ yakasını tutmuş, sağ ayağını sol tarafa atarak çark yapmış, belki sağ elini yukarıya doğru kaldırmış, sol elini aşağıya tutmuş başını hafifçe sağa çevirip kalbine doğru eğmiş ve dönmüştü.

Bu anda nerelere gitmiş, neler görmüştü, kimlerle konuşmuş, hangi sırlı kapıları açmıştı bunları bilemiyoruz. Ama kesin olan bir şey vardı ki Sema, Mevlâna için bir tecelli idi. Canın cana kavuşup mekânın, zamanın ve aklın bitip her şeyin sadece aşk olduğu o anlarda Allah ile Mevlâna bir olmuş belki de aralarına melekler hatta peygamberler bile girememişti.

Bu şekildeki Sema, Mevlâna'dan sonra onu seven ve örnek alan insanlar tarafından da devam ettirilmişti. Hiçbir kural ve şarta uyulmaksızın, hatta Sema için bestelenmiş eserler bile olmadan sadece aşk ile dönülmüştü. Ancak artık Mevlâna'nın Sema'sı ile ondan sonra yapılan Sema arasında bir anlam değişikliği vardı. Sema'ya Allah aşkının yanında Mevlâna'ya karşı duyulan saygı, muhabbet ve hasret de katılmıştı. Bu yolda yürüyenler Allah'a Mevlâna'nın ilhamı ve yol göstericiliği ile ulaşılmak istiyorlardı.

Sultan Veled tarafından babası Mevlâna'nın düşünceleri çerçevesinde temelleri atılarak kurulan Mevlevilik tarikatı, yavaş yavaş büyümeye ve dergâhlarını açmaya başladıkça genel Mevlevi yaşantısı ile ilgili bazı kuralların ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştu. Tabii bu kurallar Sema için de geçerli olacaktı. Çünkü dergâhların semahanelerinde toplu olarak yapılan bu törenlerde birlik ve bütünlüğün bozulmaması, esas olarak aynı maneviyatın olabildiğince herkes tarafından hissedilmesi gerekirdi.

Böylece yapısı ve sembolleri biçimlenmeye başlayan Sema, Mevlâna'dan 150 yıl sonra Pir Adil Çelebi (öl.1460) ve ilerleyen yıllarda Pir Hüseyin Çelebi (öl.1666) tarafından konulan kurallar ile en son şeklini almış ve bir tarikat törenine dönüşmüştü.

Kişinin Mevlâna'dan aldığı ilham ile Allah'a ulaşmak için yaptığı manevi yolculuğu, yani insanın Mirâc'ını anlatan bu törene de Mukabele veya Sema töreni, bir başka deyişle "Mevlevi Mukâbelesi" adı verilmişti.

"Karşılaşma" anlamındaki Mukâbele terimiyle anlatılmak istenen iki olay vardı. Birincisi ruhların beden sahibi olmadan önce Bezm-i Elest'teki karşılaşmalarıydı. Ruhlar, insan denen elbiseyi giymeden ve bu dünyaya gelmeden önce nasıl birbirleri ile karşılaşmışlarsa, Mevlevi Mukâbele'si için bir araya gelen canlar, ruhların o hali gibi saf ve tertemiz olarak birbirleriyle karşılaşıyorlardı.

Diğer anlam ise şuydu; kişi, içindeki özün farkında değildi ve Mevlâna binlerce beyitlik kitapları ile günlerce süren sohbetlerinde gerçekte bir tek konuyu anlatmıştı, o da "insan"dı. Çünkü insan hazineler üzerinde yatıp açlıktan ölecek kadar şaşkın bir var-

(*) TRT İstanbul Radyosu Tanbur Sanatçısı.

lıktı. Mevlâna her şeyin insanın kendi içinde olduğunu ve ne ararsa kendi içinde araması gerektiğini söylemiş, ona gönlünün kapılarını açması, gerçeği ortaya çıkarması için yol göstermiş, yardım etmişti.

Mevlevi Mukâbelesi'nde kişi önce kendi ile karşılaşıp, insanı tanıyor sonra Allah'ı anlıyor ve onunla baş başa kalıp yaradılışın hakiki sebebini görüyor, kâinatın aşk olduğunu hissediyor, sonunda da sen'in, ben'im bitip her şeyin "O" olduğu gerçek başlangıç noktasına ulaşıyordu.

Aslında "Şeriat", "Tarikat", "Hakikat", "Marifet" prensipleri üzerine kurulmuş olan bütün tarikatlarda amaç buydu.

Yalnızca onlar hiçliğe veya her şeye ulaşmak ve Allah ile gönül arasındaki rabıtayı kurup aşk'a yolculuk edip O'na kavuşmak için nefsin yedi haline tekabül eden Allah'ın yedi esmasını zikrediyorlar, hâlvete giriyorlar veya sohbet meclisleri kuruyorlar, Mevleviler ise insana hizmet ederek, çile çıkarıp daha sonra Şems-i Tebrizî'nin dediği gibi Dost'u görmek ve onunla beraber olmak için Mukâbele yapıyorlardı. Yedi yüz yıldır tıpkı var olmanın temel şartının dönmek olduğu, güneşin, dünyanın, ayın, yıldızların, vücudumuzdaki kanın ve canlıların topraktan gelip toprağa döndüğü veya bütün âlemin Allah aşkı ile döndüğü gibi dönüyorlardı.

Bir mevlevihaneye cümle kapısından girildiğinden itibaren dua ederken, yürürken, otururken, sohbet yaparken, bir yere bakarken, lokma yerken, Şeyh Efendi'yi veya dedeleri ziyaret ederken, kısacası dergâh içinde yaşanan her anda ve yapılan her hizmette mutlaka Mevlevi tarikatının kurallarıyla ve kesinlikle edep dahilinde davranılmalıydı.

Mevlevihanelerin semahanelerinde gerçekleşen Mukâbele de baştan aşağıya her şeyiyle önce edepti, sonra aşktı, sevgiliydi ve sevgiliye kavuşmaydı. Edep ve Mevlevi geleneği Mukâbele'nin bütün kurallarını bir çerçeve içine almış, bu kurallar da Mevleviliğin yaşadığı asırlar boyunca değişmeden devam etmişti.

Önceleri Mukâbele töreninin belli bir zamanı yoktu. İlerleyen yıllarda tarikatın ilk tekkesinin açıldığı Konya'da ve Anadolu'daki diğer Mevlevihane'lerde Mukâbele genellikle Cuma günleri öğlen namazından sonra yapılmıştı. İstanbul'da kurulmuş olan beş Mevlevihane'de de durum aynı iken Sultan II. Mahmud'un (bazı kaynaklarda III. Selim) değişik vakitlerde tekkelere gelmesi ve Mevlevi müziği dinleyip, Sema seyretmek istemesinden dolayı şeyhler padişah isteği ile yapılan Sema'nın hoş olmadığını düşünmüşler, bunu önlemek için de İstanbul tekkelerinde belirli Mukâbele günleri tespit etmişlerdi. Yenikapı Mevlevihanesi'nde Pazartesi, Perşembe, Kulekapısı'nda (Galata) Salı, Cuma, Beşiktaş veya devamı olan Bahariye'de Çarşamba, Üsküdar'da Cumartesi, Kasımpaşa Mevlevihanesi'nde de Pazar günleri Mukâbele törenleri gerçekleşmişti.

Her ne kadar İstanbul'da belirli günlerde, diğer Mevlevihane'lerde Cuma günleri öğlen namazından sonra Mukâbele yapılıyorsa da, kutsal sayılan bazı gecelerin ibadet edilerek ve tefekküre dalınarak geçirilmesi gerektiğinden, Mevlûd, Regaip, Mîrâc, Berat kandilleri ile Kadir gecelerinde, ayrıca Ramazan ve Kurban bayramlarında tekkelerin, Mevlevi geleneğine göre sabah ezanı ile açılıp akşam ezanı ile örtülen kapıları hiç sırlanmamış, bu çeşit maneviyatı yüksek olan günlerde yatsı ezanından sonra Mukâbele yapılmış ardından da tekkeyi ziyarete gelenlerle sohbetler edilmişti.

Tabiî ki Mevlevihanelerde sadece Mukâbele yapılmıyordu. Onlar bulundukları şehirler için birer manevi merkez olmanın yanında, ebediyat, müzik ve diğer güzel sanatlar alanında da eğitim veren kurumlardı.

Mevlevihanelerde, Türk müziği içinde adı geçen ses ve nota sistemleri, makamlar, usuller, formlar, üslup, eski nazariyat kitapları, müzik tarihi, repertuar, icra gibi bütün

konularda Mevlevi müzisyenler tarafından araştırmalar yapılıyor ve bunlar usta çırak ilişkisi içinde gelecek nesillere aktarılıyordu.

İki Mevlevihane, müzik bakımından diğerlerine göre çok daha yüksek bir seviyedeydi. Bunlardan birincisi 1491 yılında İstanbul'un ilk Mevlevihanesi olarak açılmış olan Kulekapısı (Galata) Mevlevihanesi, diğeri ise 1597 yılında kurulmuş olan Yenikapı Mevlevihanesiydi.

Bu iki Mevlevihane'de kimler yoktu ki? Galata ve Yenikapı şeyhlerinden Şeyh Galib, Nâyi Osman Dede, Atâullah Efendi, Ahmed Celâleddîn Dede, Ali Nutkî Dede, Abdülbâkî Nâsır Dede, Abdürrahim Künhî Dede, Mehmed Celâleddîn Dede, III. Selim, II. Mahmud gibi Osmanlı padişahları, Buhûrîzâde Mustafa Itrî, çilesini Yenikapı'da çıkaran Hammamîzâde İsmail Dede Efendi, Zekâi Dede, Seyid Ahmed Ağa, Ahmed Avni Konuk, Zekâizade Ahmed Efendi, Tanburi Ali Efendi, Ahmed Hüsameddîn Dede, Rauf Yekta Bey, Tanburi Cemil Bey ve nice neyzenler, kudümzenler, ayinhanlar.

Bütün bu şahsiyetler adı geçen iki Mevlevihanede bizzat yaşamasalar da, zaman zaman buralara gelmeleri bile, Galata ile Yenikapı'nın müzik tarihi içindeki yerini belirlemek bakımından önem arz etmekteydi.

Ayrıca bu iki Mevlevihane, Saray'da başlayan müzikte batılılaşma hareketlerinin tam aksine geleneksel yapıya sahip çıkarak geçmiş icra ve repertuarın günümüze aktarılmasında büyük rol oynamış adeta "Galata/Yenikapı ekolü" şeklinde isimlendirebileceğimiz bir ekolün de ortaya çıkmasına sebep olmuşlardı.

Mevlevi tarikatında Mukâbele hiçbir zaman tek başına düşünülmemişti. Meydancı Dede'nin tören gününün veya gecesinin namaz vaktinden az önce semahaneye girerek yerde ters olarak yayılmış olan kırmızı renkli Şeyh postunu sol omuzuna koyarak izin için Şeyh Efendi'ye gitmesinden, tören bittiğinde Türbedar Dede'nin semahanenin kandillerini sırlamasına kadar süren geniş bir zaman yelpazesi içinde gerçekleşmişti.

İstenilen izine verilen "Eyvallah" cevabından sonra, Meydancı Dede diğer dervişlerin duyabileceği şekilde ve özel bir okunuşla "abdeste, tennureye sâlâ" diye seslenir ve postu tekrar semahaneye götürüp yayardı.

"Abdeste, tennureye sâlâ" nidâsının ardından ezan okunur, Mukâbele'ye katılacak olan canlar abdestlerini tazeler, tennureler tersine katlanmış şekilde koltuk altında tutulup, kıbleye doğru diz üstü oturulup Mevlâna'nın ruhuna üç İhlas bir Fatîha okunur, tennureler otururken yakası öpülüp baştan aşağıya geçirilir ve tersi yüz edilir, elifî nemed bağlanır, deste-gül giyilir, Semazenbaşı resim hırkasını kolları dahil olarak giyer, diğer canlar hırkalarını omuzlarına koyar, Meydancı Dede'nin "buyurun ya hû" davetiyle dedeler teker teker baş keserek, sağ ayaklarıyla ve eşiğe basmadan semahaneye girerlerdi.

Kıdemlerine göre, ayakları mühürlenmiş olarak, sol el sağ omuzda, sağ el sol omuzda, yani niyaz vaziyetinde Şeyh'in gelişi beklenir, Şeyh Meydancı Dede'yle beraber semahaneye girer, verdiği selâma sessizce cevap alır, hep beraber kılınan namaz Şeyh'in Fatîha'sıyla sona erer, namazdan sonra saflar bozulup Mesnevî kürsüsüne dönülürdü.

Kârî-i Mesnevî denilen Mesnevîhan Dede Mesnevî'den beyitler okur ve Şeyh Efendi bunları açıklardı,

Mesnevî'ye başlarken 1. Cildinden 221. beyit

Tû megû mâ râ ber ân şehbâr nîst - Bâ kerîmân kârhâ düşvâr nîst

"Sen bize o padişaha varmaya izin yok deme - Kerem sahibi olanlarla işler güç değildir." ve bitirirken de,

"Ne nücûmest û ne remlest û ne hâb -Vahy-i Hakk'ullâh a'lem bi's-sevâb

"Bu ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de rüya - Allah daha iyi bilir; bu Tanrı vahyidir" anlamındaki 4. cild 1852. beyit okunurdu.

Ardından Kur'an tilâveti ve Post duası yapılır, Fatîha'dan sonra Gülbank çekilerek Meydan'dan izin alınır, Mutrıb ve semazenler yerlerine geçer, Şeyh Efendi postuna oturur ve böylece sema töreni, yani inanç, Mevlâna, tarikat geleneği ile edebin birleşerek ortaya çıkardığı aşk ve bu aşkta yok olmak veya onunla beraber olmak için yapılan tören başlardı.

Her ne kadar İslâmiyet'in doğuşundan itibaren müziğin haram olup olmadığı konusunda çok çeşitli tartışmalar yapılmış, müzik ile maneviyatın bir arada bulunamayacağına dair düşünceler ortaya atılmış ve bu iki farklı görüşün taraftarları düşüncelerinin doğruluğunu ispatlamak için çeşitli âyet ya da hadisleri kendi görüşlerine uygun bir tarzda yorumlamışlarsa da, Mevlevi tarikatında müzik daima var olmuş, Mukâbele hiçbir zaman müziksiz gerçekleşmemişti.

Müzik bir bakıma tören sırasında yaşanan maneviyatın da yol göstericisiydi, tamamlayıcısıydı. Mevlevihanelerde müzik icra etmek için Mevlevi müzisyenlerce kurulmuş olan topluluğa Mutrıb deniliyordu. Çoğu zaman semahanenin giriş kapısının üstünde kendileri için yapılmış özel bir yerde oturan Mutrıb'da önceleri Ney, Kudüm, Rebab gibi sazlar kullanılırken sonraki yıllarda Tanbur, Kemençe ve Kanun da Mutrıb'a eklenmişlerdi. Sultan II. Mahmud zamanında Keman, Viyolonsel hatta Piyano Mutrıb'a katılmışsa da bu aletler Mevlevi müzisyenlerce benimsenmemiş ve daha sonraki yıllarda kullanılmamışlardı.

Mutrıb'daki okuyuculara Ayinhan denirdi ve Mutrıb'ın icra sorumluluğu önce Neyzenbaşı, daha sonra Kudümzenbaşı'ndaydı. Mukâbele'de icra edilecek olan ayinin makamına, ağırlığına, yürüklüğüne, yapılacak olan taksimlerin hangi sazendeler tarafından yapacağına onlar karar verirlerdi.

Tarikat ayinlerinin başlarında Hz. Muhammed'e olan saygı ve muhabbetin ifade edilmesi için Salât okunurdu. Mevlevilerde ise Salât yerine Nâ't icra edilirdi. Şeyh Efendi ile semazenler yerlerinde oturmaya devam ederken, Mutrıb'da yer alan Nâ't-han ayakta olarak mukâbelenin ilk müzik eseri olan Nâ't'ı usulsüz fakat geçmişten gelen bir tavırla okumaya başlardı.

Güftesi Mevlâna'ya bestesi Türk müziğinin dahi bestekârı Buhûrizâde Mustafa Itrî'ye ait olan bu muhteşem eser, Rast makamında bestelenmiş olup Farsça 12 beyit ile terennümlerden oluşmaktadır ve Nâ't'ın konusu Hz. Muhammed'di. Onun Allah'ın sevgilisi, kâinatta yaratılmış en yüce efendi ve şeçkin bir insan olduğu anlatılmaktaydı.

Tasavvufa göre Hz. Muhammed bütün peygamberleri temsil eder ve hepsinin emanetleri ondadır. Geçmişteki peygamberler insanlığa hizmet için gelmişlerdir, Hz. Adem, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed ve diğer peygamberler ölmüş olsalar da peygamberlik hali ölmemiştir, onların ağzıyla konuşan Allah'tır, bu sebeple okunan Nâ't sadece Hz. Muhammed'i değil onda tecelli eden diğer peygamberleri de anlatmaktaydı.

Ayrıca Nâ't, Abdülhalim Çelebi (öl-1679) veya Bostan II. Çelebi (öl-1705) tarafından bir Çelebilik makamı tavsiyesi olarak törenden önce okunurdu. Nadiren de olsa Buhûrîzâde Mustafa Itrî 'nin bu Nâ't 'ın yerine, okunacak ayinin makamında başka Nâ't'ların okunduğu da olurdu.

Nâ't-ı Mevlâna

(Ya Hazret-i Mevlâna hak dost)

Yâ Habîballah Resûl-i Hâlik-i Yekta tüyî

Ber güzîni zül- celâl-i pâk ü bî hemtâ tüyî (Dost, Sultânım)

Nâzenin-i Hazret-i Hâk, sadr-ı bedr-i kâinât

Nûr-i çeşm-i enbiyâ çeşm-i çerâğ-ı mâ tüyî (Yâ Mevlâna, hâk dost)

(Sultânım) Der şeb-i mi'râc, bûde Cebrail ender rekâb (dost, dost)

Pâ nihânde ber serîn ü Kümbet-e Hadrâ tüyî (Yâ Mevlâna, hâk dost)

(Sultânım, mahbûbidost,dost,dost) Yâ Resûl-ullah tüdâni ümmetâned âcizend

Rehnümâ-yı âcizâni bi ser ü bî pâ tüyî (Hâk dost, dost, dost)

(Sultânım) Serv-i bostân-ı risâlet nevbehâr-ı ma'rifet

Gülben-i bağ-ı şerîat bülbül-i bâlâ tüyî (yâ veliyyullah dost hey)

Şems-i Tebrîzî ki dâret Nâ't-ı Peygamber zi ber

Mustafa vü Müctebâ ân Seyyid-i a-lâ tüyî

(Yâ tabîb-el kulûb, yâ veliyyallah, Allah dost, dost)

Tercümesi;

Allah'ın sevgilisi; yaratanın, tek peygamberi sensin

Seçilmiş, zül-celal, temiz ve eşsiz sensin.

Hazret-i Hakk'ın nazlısısın, kâinatın üstündesin

Enbiyaların göznûrusun, göz ve ışığımız sensin.

Mirac gecesinde Cebrail, senin bineğinin üzengisini tutmuştu.

Kümbet-i hadranın en üstüne ayağını basmış sensin.

Ya resûlallah, sen biliyorsun ki, bütün ümmetlerin acizdir.

Ayaksız ve başsız kalmış acizlerin rehberi sensin.

Peygamberlik bostanının çamı ve mâ'firetin ilkbaharısın.

Şerî'at bahçesinin gülfidanısın ve en yüksek bülbülüsün.

Şems-i Tebrizî ki, Nâ't-ı Peygamberi ezberlemiştir.

Saf ve seçkin en yüksek efendi sensin.

Mevlevilikte genellikle yapılan her hareketin tasavvufi bir anlamı vardı ve çeşitli konular yine tasavvufi sembollerle ifade edilmekteydi. Bu anlayış Nâ't okunduktan sonra Postnişin ile semazenler yerlerinde oturmaya devam ederken Kudümzenbaşı tarafından sağ taraftaki kudüme ağır, ağır birkaç darp vurmasıyla beraber Mukâbele içinde de kendisini göstermeye başlardı.

Vurulan darplar âlemin yaradılışını, yani Allah'ın bütün kâinata "Kün", "Ol" emrini ifade ederdi. İnanca göre insanlar, bitkiler, hayvanlar, su, hava, toprak, ateş, her şey, yani bütün âlem Allah tarafından yaratılmıştı. Daha doğrusu Allah âlemi yaratmayı istemişti ve bunun için de sadece bir tek emir vermişti. Bu andan itibaren o artık yarattığı her şeyde ve her yerdeydi. Bu sebeple Mevleviler ellerine aldıkları veya birisine verecekleri nesneler ile mutlaka "görüşüyorlardı". Çünkü her şey Allah tarafından insana hizmet etmek için var olmuştu ve ne kadar cansız gibi görünseler de aslında aynı bütünün parçalarıydı.

Kudüm darplarından sonra sıra Neyzenbaşı'nın ayinin makamında yapacağı Post taksimine gelirdi. Bu taksime önce pest seslerden başlanır daha sonra başka makamlara çok fazla geçki yapılmadan asıl makamın özellikleri gösterilirdi.

İnsanı temsil eden Ney'in sesi, bütün kâinata can veren nefesi ve ruhun yakarışını anlatırdı. Aslında ruh kâinattan çok daha önceleri yaratılmıştı ve kaderine boyun eğerek istese de, istemese de bu âleme nefes olarak gelecekti, yaşayacaktı yine nefes olarak asıl ait olduğu yere dönecekti. Burada belki ayrılıklardan şikâyet edecekti, belki hasretinden ağlayacaktı, belki de benden çıkan nefes aslında aşk ateşidir diyecekti ama mutlaka Neyzenbaşı'nın üflediği gibi bu âlemde var olacaktı.

Post taksimi bittiğinde Mutrıb, Devr-i Veledi denilen 28 zamanlı Devr-i Kebir usulündeki peşrevin icrasına başlardı. Peşreve Devr-i Veledi denmesi Sultan Veled'e gös-

terilen saygı ve hürmetten dolayı idi ve peşrevin bestesi ayinin sahibinin olmayıp başka hatta din dışı bestekârların da olabilirdi. Bu peşrevin Mukâbele içinde özel bir anlamı ve yeri vardı. Devr-i Veledi'ye Postnişin ile semazenlerin ellerini Darb-ı Celâli yani Allah adına yere vurarak kalkmaları öldükten sonra dirilmeyi, ölüm uykusundan uyanmayı ifade ederdi. Çünkü onlar Sema törenine başlarına giydikleri sikkeleri, üzerlerindeki tennureleri ve omuzlarına aldıkları hırkaları ile benliklerini, nefislerini gömerek, hatta kefene sarılarak ölmeden önce ölmüş bir şekilde gelirlerdi.

Aynı zamanda semahaneyi üç defa devr etmeleri ise bir şeyhin önderliğinde onun bilgi, tecrübe ve bağlı olduğu tarikatın kendisine verdiği yetki ile gerçek varlığı bilmeyi, görmeyi ve olmayı yani Tasavvuf'taki İlm-el yakîn, Ayne'l yakîn, Hakke'l yakîn mertebelerini temsil ederdi. Ayrıca Devr-i Veledi başladığında neyzenler de ayağa kalkarak sazlarını ayakta üflemeye başlarlardı.

Peşrev, Postnişin ve semazenlerin semahaneyi üç defa dönmeleri müddetince hiç kesilmeden, bitince başa dönülerek devamlı olarak çalınırdı. Devr, Post'un önünden başlardı ve yürüyüş Devr-i Kebir usulünün darplarına uygun olarak ayakların yerden çekilerek ve üç adımda bir anlık beklemeler ile yapılırdı. Bu yürüyüş sırasında kesinlikle Hatt-ı istivâya basılmazdı. Hatt-ı istivâ, Kıble'ye doğru konmuş kırmızı renkli Şeyh postunun ucundan, semahanenin kapısına kadar uzanan ve semahaneyi tam ortadan ikiye ayıran hayalî bir çizgiydi. Bu çizgi Post ile yaratıcı arasındaki manevi yolun simgesiydi. Eşit olarak ikiye bölünmüş olan semahanenin sağ tarafı görünen âlem (Âlem-i şühud) sol tarafı ise görünmeyen âlem (Âlem-i gayb) temsil ediyordu.

Semazenler üç devirde de attıkları her adımda içlerinden İsm-i Celâl'i zikrederler, yani Allah derler ve Post önüne her geldiklerinde birbirleriyle karşılaşıp hırkalarının içindeki sağ ellerini kalplerinin üzerine koyarak "niyazlaşırlar" ve kaşlarının arasına bakarlardı. Bunun adı "cemâl cemâle bakış"tı. Sadece Peygamberlerin bildiği yaradılışın, hakikatin sırrı bu bakışlarda tecelli ederdi. Daha sonra da canın cana muhabbetinin ve saygısının ifadesi olarak baş keserlerdi yani karşılarındaki can ile selâmlaşırlardı. Bu bütün insanların eşit, selâma layık, aynı ilâhi yaratıcının ruhuna sahip olmalarını anlatmaktaydı.

Selâmlaşmadan sonra Post'un sağ tarafındaki can, arkasını semahaneye dönmeden sağa doğru dönüp yürürdü ve Devr-i Veledi bu şekilde devam ederdi. Ayrıca devirler esnasında eğer semahanenin içinde türbe varsa, türbe önüne gelindiğinde buraya doğru da selâm verilirdi.

Üçüncü devrin de tamamlanmasıyla Şeyh Efendi posta bir, iki adım kadar yaklaştığında, kudümzenbaşı değişik darplar vurur peşrevi bozarak durdurur ve Neyzenbaşı'nın yaptığı çok kısa taksim sırasında Postnişin ile semazenler yerlerine geçerler, Mutrıb da ayinin icrasına başlardı. Eğer Mukâbele Konya'da Hz. Pir'in huzurunda icra ediliyorsa selâmlaşma post önünde değil Hz. Mevlâna'nın sandukası önünde yapılırdı.

Mevlevi Ayinleri, Kulekapısı Mevlevihanesinin 13. Şeyhi Nâyi Osman Dede'nin Mirâciye'sinden sonra, ifade ettikleri anlam, güfte, makam, form, usul ve sahip oldukları sanat değeri gibi konular bakımından Türk müziğinin en önemli besteleri olma özelliğini taşıyan eserlerdir. Bestelendikleri makamın adı ile anılan ayinler tasavvuftaki Şeriat, Tarikat, Hakikat, Marifet mertebelerini de temsil eder ve selâm denilen dört bölümden meydana gelirler. Güfteleri Mevlâna, Sultan Veled ile Mevlevi büyüklerinin yazdıkları Farsça, Arapça, eski ve yeni Türkçe rubailer, gazeller, şiirlerden oluşan ayinlerde bestekârlar makam seçimini müzik zevk ve anlayışına göre yapmışlar ama usul konusunda mutlaka geçmişten gelen kurallara uymuşlardır.

Devrirevan veya Mevlevi Devrirevanı denilen 14 zamanlı usul kullanılarak beste-

lenen Birinci selâm, semazenlerin hırkalarını çıkararak yani dünyadan tamamen vazgeçerek, Semazenbaşı'nın Şeyh Efendi'den Sema için izin alması ve Semazenbaşı ile semazenlerin Şeyh'in sağ eliyle "görüşmesi", Şeyh'in canların sikkelerini öpmesi, Semazenbaşı'nın sağ ayağını geriye çekerek veya ileriye iterek verdiği işarete göre semazenin kenara gitmesi veya ortaya üç adım atması ve Şeyh'in postun üç adım önüne çıkıp, "Kunû dâ'ireten 'alâ vucûdiküm ve 'âmileten 'alâ şâkiletiküm" (Gerçek varlığınızın dâiresinde dönün, istidatınıza ve yaratılışınıza uyun. İtaat edip amelde bulunun) demesi ile başlardı. Birinci selâmın anlamı semazenin Allah'ın kulu olduğunu idrak etmesiydi.

Semazen omuzlarına koyduğu ellerini yavaşça aşağı indirip, ellerini vücuduna ve sikkesine temas ettirerek omuz hizasından yukarı kadar kaldırır, sağ el yukarı, sol el aşağıya gelecek şeklinde durur, başını hafifçe sağa eğer ve sol elin başparmağına bakardı.

Bu andan itibaren semahane artık bir varlık âlemi olur, semazenler beyaz tennurelerini açarak bu âlem içinde kendi özlerinin ve gönüllerinin etraflarında, her çark atışlarında Allah adını zikrederek dönerlerdi.

Semazenin yerden hiç kalkmayan ve diz bükülmeyen sol ayağına "Direk" denirdi, sağ ayağın ismi ise "Çark"'tı. Çark, direğin etrafında vücudun kalbe doğru tam olarak dönmesi ile atılırdı. Çark atış birliğe ulaşmayı, nefsi ayaklar altına almayı ve bu esnada yukarıya doğru açılmış sağ el ile aşağıya dönük sol el ise "Hakk'tan alır halka veririm, hiçbir şeyi kendime mâl etmem, hakikat yolunun yolcusuyum" manalarını taşırdı.

Bu şekilde yaratıcının birliğinin ifadesi olan Tevhid'e ve onun aşkına doğru vecd içinde dönen semazenler Birinci selâmın bitmesiyle ellerini çapraz şekilde omuzlarına koyarak, "ayaklarını mühürlerler", tek başlarına veya ikili, üçlü gruplar halinde yüzleri semahanenin merkezine yani "Kutuphane"'ye gelecek şekilde dururlardı. Bu "Bir"i temsil edip semazenin vecdin sınırlarından geri çağrılarak kendi yokluğunu fark etmesi, kulluğa dönmesi ve Allah'ın birliğine tanıklık etmesini gösterirdi.

İkinci selâm mutlaka 9 zamanlı Ağır Evfer usulüyle bestelenirdi. Bu selâmda istenilirse ayinin makamından başka makamlara geçkiler yapılmaya başlanır, bazen İkinci selâmın sonuna Üçüncü selâma geçmek için "terennüm" denilen saz payları da konulurdu. Bu selâm insanın yaradılıştaki manayı anlayarak, Allah'ın büyüklüğü ve kudreti karşısında hayranlık duymasını simgelerdi. Artık dervişler Şeyh Efendi'den izin almaz, el öpülmez, ama selâm verilirdi. Şeyh de postun üç adım önüne gelir ve "Selâm'ullâhi 'aleyküm eyyüha'ed-dâ'irûn fî dâ'ireti'l-mahabbeti sellem'allâhu esmâ'iküm ve niyyâtiküm ve evsalâküm ile'l-mebde'i'l -hakîkî bi's-selâme" (Ey sevgi dairesinde dönenler, Allah'ın selâmı sizlerle olsun. Allah, düşleriniz gibi, niyetlerinizi ve sizleri selâmetle başlangıca ulaştırsın) der ve Semazenbaşı'nın gözetiminde Sema tekrar başlar yani vecd haline tekrar girilirdi.

Üçüncü selâm, yaradana karşı duyulan hayranlık duygularının aşka dönüşmesi ile aklın aşka kurban oluşu, teslimiyet, vuslat, sevgilide yok oluşu ifade etmekteydi. Şeyh Efendi'nin postun önüne gelip "Selâmün 'aleyküm eyyuhe's-sâ'irûne fî tarîki'l-meveddeti v'el-muhılleti ve keşfe 'an basari basîretiküme'l-ğışâvete hattâ terevne esrâre'd-devri ve'l-merkezi'l-hakîkî" (Ey sevgi ve aşk yolunda yürüyenler, Allah'ın selâmı üzerinize olsun. Allah can gözlerinizden perdeyi kaldırsın da bu devr'in hakiki merkezinin esrarını görün) demesiyle başlardı.

Tasavvuftaki "Fenafillâh" mertebesini, yani kulun ilâhi vasıflarla donandığını ve herşeyin, her tarafın sadece aşk olduğunu ifade eden bu selâmlar üç kısımdan oluşurdu. Birinci kısım çoğunlukla 28 zamanlı Devr-i Kebir usulüyle bestelenirdi. Başka hiçbir Türk din musiki formunda görülmeyen 10 zamanlı Aksak Semai usulüyle bestelenmiş bir tür

terennüm olan ikinci kısım üçüncü kısma köprü vazifesi görürdü. Üçüncü kısım ise 6 zamanlı Yürük Semai usulüyle bestelenen ve çok sayıda terennümün bulunduğu kısımdı. Usule ağır olarak başlanılır, yavaş yavaş hızlanılırdı. Bütün ayinlerin bu Yürük Semai kısmında Ahmed Eflâki Dede'nin Sultan Veled'i öven Türkçe oniki beyitlik şiirinin ilk ve son beyitlerinin bestelenmesi gelenek haline gelmişti.

Ey ki hezâr aferin, bu nice sultan olur
Kulu olan kişiler Hûsrev ü hakan olur

Her ki bugün Veled'e inanuben yüz süre
Yoksul ise bay olur bay ise sultân olur

Bütün ayinlerde Dördüncü selâmlar 9 zamanlı Ağır Evfer usulüyle bestenmişti. Güfte her zaman Mevlâna'nın şu rubaisiydi.

"Sultân-ı menî, sultân-ı menî; ender dil u can îmân-ı menî. Der men bedemî men zinde şevem; yek can çi şeved, sad cân-ı menî"

(Benim sultânımsın, benim sultânım; gönlümde ve canımda imanımsın. Bana üflersen dirilir, canlanırım; bir canda ne oluyor ki! Sen benim yüzlerce canımsın).

Bu selâmdan önce Şeyh tekrar postun üç adım önüne çıkar ve

"Selâm'ullâhi 'aleyküm eyyühe'l-âşıkûne ve's-sâdıkûne temmet edvâre-i küm ve tâbet esrâre-i küm ve ce'ale-i kümü'l-vâsılîne ilâ hakîkati'l-yakîn"

"Ey aşıklar ve sadıklar, cenab-ı hakkın selâm ve ism-i şerifi ile tecellisi üzerinize olsun. Devirleriniz tamamlandı ve sırlarınız temizlendi. Allah sizi yakînin gerçek makamına ulaştırdı" derdi. Bu selâm semazenin kemâle erişini ve manevi yolculuğunun sona ererek tekrar yaradılıştaki vazifesine yani kulluğuna dönüşünü anlatmaktaydı. O artık gönül aynasında hakiki tecelliyi görmüş, Allah'ın gerçek bir aşığı olmuştu.

Dördüncü selâmın diğer selâmlara göre özel bir anlamı daha vardı. Çünkü bu selâmda Şeyh Efendi de Sema yapardı. Bu sebeple Semazenbaşı, canları semahanenin ortasına almaz, hepsi iki yanda direk tutarak yani oldukları yerde Sema yaparlar ve Şeyh Efendi de Hatt-ı istivâ üzerinde Sema yapmaya başlardı.

Kendinden geçip, mutlak varlıkla beraber olmanın verdiği büyük hazla hırkasının sağ tarafını üste getirerek bel hizasında sol eliyle tutan, sağ eliyle de hırkasının sağ yakasını çekerek göğüs kısmını hafifçe açan Şeyh Efendi semahanenin ortasındaki kutup noktası denilen merkeze kadar gelip direk tutarak yavaş, yavaş Sema'ya orada devam ederdi; buna Post seması denirdi.

Post seması sırasında Dördüncü selâmın icrası biter ve Mutrıb son peşreve başlardı. Son peşrev sırasında kudümler usulü velveleli olarak vururlardı, daha sonra da 6 vuruşlu son Yürük Semai çalınırdı. Böylelikle sıra genellikle Neyzenbaşı'nın veya onun görevlendirdiği bir neyzenin yapacağı son taksime gelirdi. Bu taksim sırasında aşka kavuşmanın verdiği cezbe hali ile, biraz sonra Mukabele'nin bitecek olmasından dolayı hissedilen üzüntü birbirine karışmış bir halde Şeyh Efendi, Semazenbaşı ve semazenler hep beraber Sema yaparlardı. Bu anlarda duyulan sadece semahanenin ceviz tahtadan yapılmış zemininden çıkan ayak gıcırtıları ile duvarlarda yankılanan neyin feryadıydı.

Şeyh Efendi yavaş yavaş Post'a doğru yaklaşıp ve Post'un etrafında dört çark atınca son taksim biter, Mutrıb'ın içindeki hafızlardan biri Aşr-ı Şerif okurdu. Bu arada Şeyh Post'una oturur, semazenler oldukları yerde veya topluca Şeyh'in sol tarafında otururlar, bir can arkadaşlarının üzerlerine hırkalarını koyar ve hep beraber Kur'an dinlenirdi. Kur'an bir yerde şeriatla başlayan törenin çeşitli merhaleler geçildikten sonra yine şeriatla bittiğine de işaretti.

Tilâvet bittikten sonra, Mukabele Konya'daki dergâhta ise Tarikatçı Dede, baş-

ka tekkelerde ise Semazenbaşı veya Duâ-gû Dede ayağa kalkarak Şeyh'e doğru döner ve şu duayı okurdu;

Bârekallâh ve berekât-ı kelâmullâh râ. Semâ râ safâ râ vefâ râ vecd ü halât-ı merdân-ı Hüdâ râ. Evvel azamet-i buzurgi-yi Hüdâ râ ve selâmet-i rûh-i pâk-i Hazret-i Habîbullâh râ. Çihâr yâr-i güzîn-i bâ safâ Hazret-i İmâm Hasen-i Ali ve Hazret-i İmâm Hüseyn-i Velî, e'imme-i ma'sûmîn, ezvâc-ı mutahhere, evlâd-ı resulillâh ve şühedâ-yı deşt-i Kerbelâ râ. Mecmû'-i evliyâ-yi âgâh ve ârifân-ı bi'llâh, ale'l-husûs Hazret-i Sultânü'l-Ulemâ ve Hazret-i Seyyid Burhânüddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî, kutbü'l-ârifîn, ğavsü'l-vâsılîn Hazret-i Hüdâvendigâr râ. Ve Hazret-i Şeyh Şemsüddîn-i Tebrizi ve Selâhuddîn-i Zerkûb-i Konevî, Şeyh Kerîmüddîn, Sultân İbn-i Sultân Hazret-i Sultân Veled Efendi ve Vâlide-i Sultân râ. Ve Hazret-i Ulu Ârif Çelebi ve sâ'ir Çelebiyân-ı kirâm-ı ihtirâm, meşâyıh, hulefâ, dedegân, dervîşân, muhibbân ve fukarâ-yi mâzî râ. Selâmet-i Hazret-i Çelebi Efendi ve selâmet-i Dede Efendi râ. Ve devâm-ı ömr-i devlet-i pâdişâh-ı dîn-i İslâm ve selâmet-i vezîr-i a'zam ve şeyhü'l-İslâm Efendi râ.

(Cumhuriyetin ilanından sonra: "Cumhûriyettü't-Türkiyye, selâmet-i re'îs-i devlet ve hükûmet ve vükelâ-yı millet râ".) Ve rûh-i revân-ı bâni-yi în dergâh dede(Burada tekkenin kurucusu ile o zamana kadar şeylik edenler anılırdı.) efendi râ. Safâ-yi vakt-i dervîşân, hâzirân, gâ'ibân, dûstân, muhibbân râ. Ez şark-ı âlem tâ be garb-ı âlem, ervâh-ı güzeştegân kâffe-i ehl-i îmân râ. Ve rızâ-yi Hüdâ Fâtihatü'l-Kitâb behânîm, azîzân.

Azamet-i Hüdâ râ... Tekbîr

Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilâhe illâllâhu, vallahu ekber, Allahu ekber ve lillâhi'l-hamd.

Esselâtü ve's-selâmu aleyke yâ Resûllâllah. Esselâtü ve's-selâmü aleyke yâ Habîballâh. Esselâtü ve's-selâmü aleyke yâ nûra Arşillâh. Esselâtü ve's-selâmü aleyke yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn. Ve şefî'al müznibîn. Ve selâmün ale'l-mürselîn. Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn. El-Fâtiha.

Tercümesi;

Aferin, tebrikler olsun Allah kelâmının bereketi, gökyüzü, berraklık, neş'e ve Allah dostlarının vecd ve hâlleri için; Önce Allah'ın yüceliği ve büyüklüğü ve Peygamber'in temiz ruhunun selâmeti için; Seçilmiş dört halife, Ali'nin oğlu İmam Hasan ve İmam Hüseyin, günahsız imamlar ve temiz eşleri, Allah Resulünün çocukları ve Kerbelâ çölü'nün şehitleri için; (Her şeyden) haberdâr olan evliyânın ve Allah velilerinin tamamı; özellikle Hazret-i Sultânü'l-Ulemâ ve Hazret-i Seyyid Burhânüddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî, âriflerin kutbu, Allah'a ulaşmışların şeyhi Hazret-i Mevlâna için. Ve Hazret-i Şeyh Şemsüddîn-i Tebrizî ve Konyalı Selâhaddîn-i Zerkûb, Şeyh Kerîmüddîn, Sultân oğlu Sultân Hazret-i Sultân Veled Efendi ve Sultân'ın annesi için. Ve Hazret-i Ulu Ârif Çelebi ve geçmişteki diğer saygın, asil çelebiler, şeyhler, halifeler, dedeler, dervişler, muhibler ve fakîrler için;

Hazret-i Çelebi Efendi ve Dede Efendi'nin selâmeti için. İslâm dini Padişahının devletinin ömrünün devamı ve başvezirin ve Şeyhülislâm'ın selâmeti için (Cumhuriyetin ilanından sonra "Ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin devamı, Devlet Başkanı, Hükümet ve Milletvekillerinin selâmeti için"). Ve bu dergâhın bânisi Dede'nin göç eden ruhu için; Dervişlerin, burada bulunan ve bulunmayanların, Mevlevilerin ve sevenlerinin vakitlerinin güzel olması için; Doğudan Batıya kadar tüm dünyadaki iman sahiplerinin ruhlarının tamamı için; Ve Allah rızası için Kur'ân-ı Kerîm'in Fatiha'sını okuyalım ey dostlar!

Allah'ın yüceliği için Tekbir...

Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilâhe illâllâhu, vallahu ekber, Allahu ekber ve lillâhi'l-hamd.

Esselâtü ve's-selâmu aleyke yâ Resûllâllah. Esselâtü ve's-selâmü aleyke yâ Habîballâh. Esselâtü ve's-selâmü aleyke yâ nûra Arşillâh. Esselâtü ve's-selâmü aleyke yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn. Ve şefî'al müznibîn. Ve selâmün ale'l-mürselîn. Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn. El-Fâtiha.

Bu duadan sonra Şeyh postla, semazenlerse yerle görüşür ayağa kalkılır, semahane içinde türbe varsa o tarafa doğru baş kesilir ve postnişin Yunus suresi 62. âyeti okur "Uyan, Allah dostuna ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar". Sonra tekrar semahaneye döner ve ağır olarak şu gülbank'ı söylerdi.

İnâyet-i Yezdân, himmet-i merdân ber mâ hâzır u nâzır bâd, kulûb-i âşıkân güşâd. Dem-i Hazret-i Mevlâna, sırr-ı Cenâb-ı Şems-i Tebrizî, kerem-i Hazret-i İmâm-ı Ali ve şefa'at-i Muhammedîni'n-nebiyyi'l-ümmî rahmeten li'l-âlemîn, hû diyelim. Hû.

"Allah'ın yardımı (ve) büyük kişilerin gayreti bizim üzerimizde burada ve de gören olsun! Hazret-i Mevlâna'nın nefesi, Cenâb-ı Şems-i Tebrizî'nin sırrı, Hazret-i İmam-ı Ali'nin cömertliği ve âlemlerin rahmeti, ümmî Peygamber Hazret-i Muhammed'in şefaatiyle aşıkların kalpleri açılsın. Hû diyelim! Hû..."

Gülbank bitince hep beraber baş kesilip hû çekilir, Şeyh "Esselâmu aleyküm" der, bu selâm semazenlere olduğu için Semazenbaşı özel bir şöyleyiş şekli ile "Ve aleykümüsselâm ve rahmetullâhi ve berekâtu hû.." diyerek selâm alırdı.

Selâm alınması sırasında Şeyh yürümeye başlar, ortadaki kutup noktasına gelince durur, baş kesip ayak mühürleyip aynı tarzda "Essalâmu aleyküm" derdi, bu selâm da Mutrıb'aydı, Neyzenbaşı selâmı alır, bu arada Şeyh yürür ve kapıya gelir, tekrar semahaneye dönüp baş keser, herkes onunla beraber baş keserek mukabelede bulunur ardından Şeyh Efendi kapıdan çıkardı.

Şeyh Efendi'nin arkasından bütün canlar da semahaneye doğru "niyaz ederek" yavaş yavaş ayrılmaya başlarlardı. En son Türbedar Dede kandilleri "dinlendirir", Meydancı Dede postu alır kapıdan çıkar, böylece mukâbele sona ererdi.

Eğer Mukâbele Şeb-i Arus günü icra edilmişse Sema töreninin sonunda Postnişin, Semazenbaşı ve kıdemlerine göre bütün semazenler birbirleriyle ellerini öperek "görüşürlerdi". Buna da Musafaha denirdi.

Niyaz Ayini

Tekkelerde ramazan aylarında, kandillerde ve özellikle Şeb-i Arus günlerinde yapılan Mukâbele'ler farklı bir maneviyat içerisindeydi. Bu gecelerde Postnişin, Semazenbaşı, Kudümzenbaşı, Neyzenbaşı, semazenler, Mutrıb ve davetliler sanki Mukabele'nin bitmesini istemez, ortaya çıkmış olan manevi hava mümkün olduğunca uzatılırdı.

Güftesi Sultan Veled'e izafe edilen bestesi kimin olduğu bilinmeyen "Şem-i ruhuna" ve güftesi, bestesi Derviş Ömer'e ait olduğu söylenilen ama kesin olarak kimin olduğu bilinmeyen "Dinle sözümü sana direm özge edadır" ilahileri bu gecelerde Dördüncü selâmdan sonra okunurdu. Her ikisi de Segâh makamında ve Türkçe olan bu ilahilere Dördüncü selâmdan sonra yapılan kısa bir taksimden sonra başlanılırdı ve bu sırada sema devam ederdi. Niyaz ilahisi denilen bu ilahiler okunurken yapılan ayin Niyaz ayini idi. İlahilerden sonra son taksim icra edilir ve Kur'an okunurdu.

Ayrıca bazen bu ilahilerin başında Divane Mehmet Çelebi'nin veya Molla Camî'nin olduğu düşünülen aşağıdaki kıta da okunur:

Ben bilmezidim gizli iyan hep sen imişsin

Tenlerde vü canlardan nihân hep sen imişsin

Senden bu cihân içre nişân ister idim ben

Âhır bunu bildim ki cihah hep sen imişsin

Ardından Eflaki'ye ait olan "Ey ki hezar aferin" eklenirdi ve yukarıdaki şekilde bitirilirdi.

Ayin-i Cem

Daha çok Mevlâna zamanında yapılan Sema'ya benzeyen Ayin-i Cem törenleri, tekkeye vakfiyede bulunanların vakfiye şartına, adağı olanların isteğine veya bir canın niyazı üzerine gerçekleşirdi.

Genellikle yatsı namazından sonra yapılan Ayin-i Cem'lerde tekkedeki canlar Meydan-ı Şerif'e toplanarak kıdeme göre ayakları mühürlenmiş şekilde durup Şeyh Efendi'yi beklerlerdi. Şeyh Efendi baş keserek Meydan-ı Şerif'e girer içeridekiler de baş keserler, şeyh daha önce Meydancı Dede tarafından konulmuş postuna yürür ve postun ucunu öper, oturur; canlar da şeyhle beraber otururdu. Yemekler yenilip kahveler içildikten ve ikramlar yapıldıktan sonra Neyzenbaşı taksime başlardı. Taksim bitince ayinhanlar o makamda bir ayine başlarlar ve isteyen yerle görüşür, kalkar, şeyhe doğru niyaz eder, hırkasının kollarını giyerek direk tutar ve semaya başlardı.

Ayin-i Cem'de tennure giyilmezdi ve kol açma mecburiyeti yoktu, selâm aralarında durulmaz, ayin bitmedikçe de sema bırakılmazdı. Bu arada Meydan-ı Şerif'in sağ taraflarında dokuz şamdan, sol taraflarında dokuz şamdan içindeki mumlar Meydancı Dede tarafından uyandırılmış halde yanardı.

Ayin-i Cem'den sonra Şeyh Ayin-i Cem Gülbank'ını çekerdi;

"İnâyet-i Yezdân, himmet-i merdân; mübârek vakitler hayr'ola, hayırlar feth'ola, şerler def'ola. Sâhib-i cem'iyyetin murâdı hâsıl ola, bi'l-cümle sâhib-i hayrâtın ervâhı şâd ola. Bu gitti ganîsi gele, demler, safâlar müzdâd ola. Dem-i Hazreti Mevlâna, sırr-ı cenâb-ı Şems-i Tebrizî, kerem-i İmâm-ı Ali, hû diyelim! Hû"

Tercümesi

"Allah'ın yardımı ve büyük kişilerin gayreti ile; mübârek vakitler iyi, güzel olsun, iyilikler elde edilsin, kötülükler kovulsun. Topluluk sahibinin isteği kabul olsun, iyilik sahibi herkesin ruhları şâd olsun. Bu bitti, daha fazlası gelsin, zamanımızın, safâların karşılığı olsun. Hazret-i Mevlâna'nın nefesi, Şems-i Tebrizî'nin sırrı ve İmam Ali'nin cömertliği için hû diyelim! Hû."

Hû soluk miktarınca uzatılıp, herkes yerle görüşürdü. Gülbank'tan sonra da ikram devam eder, ilahiler okunur, sohbet yapılırdı. Sabah ezanı okunurken Şeyh Fatiha der, Fatiha'dan sonra semahaneden çıkar gibi niyaz edilerek meydandan çıkılırdı.

İlk Beş Ayine Göre Ayinlerin Usulü

İlk bestelenen üç ayin sırası ile Pençgâh, Dügâh ve Hüseyni makamlarından olup bunların bestekarları bilinmemektedir. Bu üç ayine "Beste-i kadîm" denilir. Bestekârı bilinen ilk ayin Derviş Mustafa'nın Beyati makamındaki, ikinci ayin ise Buhûrizâde Mustafa Itrî'nin Segâh makamındaki ayinleridir.

1-Peşrev - Devr-i Veledi - 28 zamanlı Devri Kebir usulünde

2-Ayin

a-Birinci selâm- 14 zamanlı Devrirevan diğer adı ile Mevlevi Devrirevanı

b-İkinci selâm- 9 zamanlı Ağır Evfer

c-Üçüncü selâm- 28 zamanlı Devri Kebir, 10 zamanlı Aksak Semai, 6 zamanlı Yürük Semai

d-Dördüncü selâm- 9 zamanlı Ağır Evfer

e-Son peşrev- 8 zamanlı velveleli Düyek olarak vurulur, 6 zamanlı son Yürük Semai velveleli vurulur.

Bu kalıp daha sonraki tarihlerde bestelenen ayinlerin çoğunda aynen kullanılmışsa da Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ayininde Birinci selâmdaki Devrirevan yerine 8 zamanlı Ağır Düyek ve Üçüncü selâmda Devri Kebir yerine de Ağır Düyek ve yine Nâyi Osman Dede'nin Rast ayininde Birinci selâmda Ağır Düyek, Üçüncü selâmdaki Devri Kebir yerine 12 zamanlı Frenkçin usullerinin ayrıca Seyid Ahmet Ağa'nın Hicaz ayininde İkinci selâmda Evfer yerine 10 zamanlı Ağır Aksak Semai usullerinin kullanıldığı görülür.

Bu usullerden bazıları örnek teşkil etmiş ve ilerki yıllarda başka Mevlevi bestekârlar tarafından da ölçülmüştürler.

Birbirleriyle bağlantılı Ayinler:

1- Pençgâh, Dügâh ve Hüseyni makamlarında ayinler.

Dügâh Beste-i kadîm. Üçüncü selâm Yürük Semai'den itibaren Pençgâh ayine bağlanmıştır.

Hüseyni Beste-i kadîm. Birinci selâm Devri Revan'da Dügâh ve Üçüncü selâm Yürük Semai'de Peçgâh ayine bağlanarak tamamlanır.

2- Hicaz ayin, Nâyi Osman Dede.

Bu ayin Üçüncü selâm Yürük Semai'den itibaren Seyit Ahmet Ağa'nın Hicaz veya Abdürrahim Künhi Dede'nin Hicaz ayinleri ile tamamlanır.

3- Bestenigâr ayin, Derviş İsmail

Bu ayin üç selâm olarak bestelemiş ve Üçüncü selâm Yürük Semai'den itibaren yine Dede Efendi'nin Saba ayini ile tamamlamıştır.

4- Sababuselik ayin, Derviş İsmail

Bu ayin bir selâm olarak bestelemiş ve diğer selâmları Dede Efendi'nin Neva ayini ile tamamlamıştır.

5- Hüzzam ayin, Derviş İsmail

Dede bu ayini ilk bestelendiğinde bir selâm olarak bestelemiştir ve Birinci selâmdan sonra kendi Saba ayin ile tamamlamıştır, daha sonra diğer selâmları bestelemiştir.

Yenikapı Mevlevihanesi 1. Ayin defterindeki ayinlerin listesi;

Sayfa 2- Rast- Nâyi Osman Dede. (Şeyh Galib'in kendi yazısı ile)

Sayfa 4- Suzidilâra- Sultan 3. Selim.

Sayfa 5- Pençgâh- Beste-i kadîm.

Sayfa 6- Nikriz- Boş

Sayfa 7- Nihavend- Seyid Ahmet Ağa.

Sayfa 9- Suzinak- Zekâi Dede.

Sayfa 17- Dügâh-ı Cedid- Celâleddin Efendi.

Sayfa 18- Dügâh- Beste-i kadîm.

Sayfa 20- Saba- Hammâmîzâde İsmail Dede.

Sayfa 22- Çargâh- Nâyi Osman Dede. (Şeyh Galib'in kendi yazısı ile)

Sayfa 26- Uşşak- Nâyi Osman Dede. (Şeyh Galib'in kendi yazısı ile)

Sayfa 29- Beyati- Mustafa Efendi.

Sayfa 30- Isfahan- Derviş İsmail.

Sayfa 31- Hicaz- Nâyi Osman Dede.

Sayfa 33- Hicaz- Künhi Abdurrahim Dede.

Sayfa 35- Hicaz- Seyid Ahmet Ağa.

Sayfa 36- Isfahan- Zekâi Dede.

Sayfa 37- Neva- Derviş İsmail.

Sayfa 39- Hüseyni- Beste-i kadîm.

Sayfa 40- Hüseyni- Musullu Hafız Osman.

Sayfa 49- Sababuselik- Derviş İsmail.

Sayfa 50- Acembuselik- Nâsır Abdülbâki Dede.

Sayfa 51- Buselik- Bolahenk Nuri Bey.

Sayfa 52- Beyatibuselik- Ahmet Irsoy.

Sayfa 53- Segâh- Buhûrîzâde Mustafa Itrî.

Sayfa 54- Maye- Zekâi Dede.

Sayfa 55- Hüzzam- Derviş İsmail .

Sayfa 56- Irak- Şeyda Hafız.

Sayfa 57- Bestenigâr- Derviş İsmail .

Sayfa 58- Bestenigâr- Sadık Efendi.

Sayfa 59- Rahat-ül Ervah- Ahmet Hüsamettin Dede.

Sayfa 63- Acemaşiran- Hüseyin Fahrettin Dede.

Sayfa 64- Şevk-ü tarab- Derviş İsmail.

(Birçok kaynakta bu ayin için Ali Nutki Dede demekteyse de ayin defterinde kayıtlı Sayfada İsmail Dede adı vardır.)

Sayfa 65- Nühüft - Eyyüblü Hüseyin Dede.

Sayfa 68- Yegâh- Rauf Yekta Bey.

Sayfa 69- Suzidil - Zekâi Dede.

Sayfa 70- Araban- (Şedaraban) Şeyh Mustafa Nakşi.

Sayfa 71- Ferahfeza- Derviş İsmail.

Sayfa 72- Yegah- Tanburi Kamil Efendi.

Sayfa 74- Şem-i.

Ayinlerin Listesi

1925 yılında tekkeler kapanıncaya kadar bestelenmiş olan ayinlerin makamları ve bestecileri aşağıda görüldüğü gibidir.

17. Yüzyıldan önce,

Beste-i kadîm'ler. Pençgâh, Dügâh ve Hüseyni makamlarından ayinler. Bestekârları bilinmiyor. (Abdülkâdir Merâgî veya Molla Camî'nin oldukları sanılmaktadırlar.)

17. Yüzyıl sonrası

1- Beyati- Derviş Mustafa Efendi.

2- Segâh- Buhûrizâde Mustafa Itrî.

3- Çargâh - Nâyi Osman Dede.

4- Uşşak- Nâyi Osman Dede.

5- Rast- Nâyi Osman Dede.

6- Hicaz - Nâyi Osman Dede.

7- Nühüft- Eyüplü Hüseyin Dede.

8- Hicaz- Seyid Ahmet Ağa.

9- Nihavend- Seyid Ahmet Ağa.

10- Bestenigâr- Bursalı Sadık Efendi.

11- Irak- Abdurrahim Şeydâ Dede.

12- Sûzidilâra- Sultan 3. Selim.

13- Acembuselik- Nâsır Abdülbâki Dede

14- Hicaz- Künhi Abdürrahim Dede.

15- Şevk-ü tarab- Derviş İsmail.

İlk icrası 28 Temmuz 1804 Yenikapı Mevlevihanesi

16- Saba- Derviş İsmail.

İlk icrası 13 Şubat 1824 Yenikapı Mevlevihanesi.

17- Neva- Derviş İsmail.

İlk icrası 26-27 Temmuz 1824 Yenikapı Mevlevihanesi (Kadir gecesi).

18- Bestenigâr - Derviş İsmail.

İlk icrası 1833 yılında Yenikapı Mevlevihanesi.

19- Sababuselik- Derviş İsmail.

İlk icrası 14 Kasım 1833 Yenikapı Mevlevihanesi.

20- Hüzzam- Derviş İsmail.

İlk icrası 1834 Şubat, Mart aylarında Yenikapı Mevlevihanesi.

21- Ferahfeza- Derviş İsmail.

İlk icrası 3 Nisan 1839 Beşiktaş Mevlevihanesi.

22- Şedaraban- Mustafa Nakşi Dede.

23- Suzinak- Haşim Bey.

(Bu ayini güftesi Hz. Mevlana'ya ait olmayıp Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi Hasan Nafiz Dede'ye aittir.)

24- Hicazkâr - Mustafa Câzim Dede.

25- Yegâh- Tanburi Kâmil Efendi.

26- Sûznâk - Derviş Necip.

27- Neveser- Müezzinbaşı Rıfat Bey.

28- Ferahnâk - Müezzinbaşı Rıfat Bey.

29- Şedaraban- Salih Dede.

30- Dügah- Hacı Faik Bey.

31- Hüseyniaşirân- Ali Aşki.

32- Suzidil- Zekâi Dede.

İlk icrası 17 Mart 1892 Bahariye Mevlevihanesi

33- Mâye- Zekâi Dede.

İlk icrası 30 Aralık 1884 Yenikapı Mevlevihanesi, bir hafta sonra Bahariye Mevlevihanesi.

34- Isfahan- Zekâi Dede.

İlk icrası 26 Ocak 1885 Yenikapı Mevlevihanesi

35- Sûznâk - Zekâi Dede.

İlk icrası 14 Eylül Pazartesi 1885 Yenikapı Mevlevihanesi

36- Sabazemzeme- Zekâi Dede.

İlk icrası 23 Aralık 1885 Bahariye Mevlevihanesi

37- Râhatülervâh- Ahmet Hüsamaddîn Dede.

38- Dügâh- Celâleddîn Dede.

39- Buselik- Bolahenk Nuri Bey.

40- Karcığar- Bolahenk Nuri Bey.

41- Acemaşiran- Hüseyin Fahreddîn Dede.

Kaybolan Ayinler

1- Saba- Seyid Ahmet Ağa.

2- Hicâzeyn- Abdürrahim Şeyda Dede.

3- Isfahan- Abdürrahim Şeyda Dede.

4- Nühüft - Hafız Ali Dede.

5- Isfahan- Derviş İsmail.

İlk icrası 4-5 Ocak 1837 Yenikapı Mevlevihanesi (Kadir gecesi)

6- Isfahan - Nâsır Abdülbâki Dede.

7- Nühüft - Künhi Abdürrahim Dede.

8- Şehnaz- Haşim Bey.

9- Rahatfeza- Tanburi İsmet Ağa.

10- Müstear- Tanburi İsmet Ağa.

11- Isfahan- Tanburi İsmet Ağa.

12- Mahur- Ahmet Arif Hikmeti Dede.

13- Isfahan- Yahya Efendi Zâkirbaşısı Mehmet Şevki Efendi.

14- Yegâh- Abdülkerim Dede.

Yarım Kalan Ayinler

1- Yegâh- Hacı Fâik Bey

(Bir selâm)

2- Nikriz- Ali Aşkî

(Yarım Kalmıştır.)

3- Hüseyniaşiran- Ali Aşkî

Bir kısmı yoktur.

4- Hüseyni- Musullu Hafız Osman

(Bir selâm.)